

“AYOL OBRAZI” TUSHUNCHASINING ADABIYOTSHUNOSLIK, LINGVOKULTUROLOGIYA VA GENDER TADQIQOTLARI NUQTAI NAZARIDAN TALQINI

Karimova Mahliyo Adhamjon qizi

University of Business and Science stajyor-o'qituvchisi

+998941513132

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17528470>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-oktabr 2025 yil

Ma'qullandi: 28-oktabr 2025 yil

Nashr qilindi: 31-oktabr 2025 yil

KEYWORDS

Shu bilan birga, rus adabiyotida Lev Tolstoy, Fyodor Dostoevskiy va Anton Chexov asarlarida ayollar ko'proq axloqiy tozalik, fidoyilik va ruhiy kuch ramzi sifatida tasvirlanadi.

ABSTRACT

Zamonaviy adabiyotshunoslikda “ayol obrazi” tushunchasi nafaqat badiiy timsol sifatida, balki jamiyatning madaniy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiruvchi ko'p qirrali fenomen sifatida talqin etiladi. Adabiyotdagi ayol obrazi muallif dunyoqarashi, davr ruhiyati hamda milliy mentalitetning badiiy ifodasidir. Shu boisdan ayol timsolining tahlili adabiyotshunoslik, lingvokulturologiya va gender tadqiqotlari kesishgan nuqtada olib borilishi dolzarb ilmiy yo'nalish hisoblanadi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda “ayol obrazi” tushunchasi nafaqat badiiy timsol sifatida, balki jamiyatning madaniy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiruvchi ko'p qirrali fenomen sifatida talqin etiladi. Adabiyotdagi ayol obrazi muallif dunyoqarashi, davr ruhiyati hamda milliy mentalitetning badiiy ifodasidir. Shu boisdan ayol timsolining tahlili adabiyotshunoslik, lingvokulturologiya va gender tadqiqotlari kesishgan nuqtada olib borilishi dolzarb ilmiy yo'nalish hisoblanadi.

Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan, ayol obrazi asar g'oyaviy-badiiy tizimining markaziy komponenti sifatida qaraladi. U muallifning estetik idealini, hayotiy pozitsiyasini, jamiyatdagi ayolning o'rni va roliga munosabatini ifodalaydi. Ayol obrazi orqali ijodkor insonparvarlik, erkinlik, muhabbat, fidoyilik kabi umuminsoniy qadriyatlarni yoritadi. Adabiyotda ayol obrazi asarning g'oyaviy-badiiy tizimini shakllantiruvchi asosiy komponentlardan biridir. Har bir davrda yozuvchi ayol qiyofasi orqali o'z davrining ijtimoiy muammolari, axloqiy qadriyatlari va milliy tafakkurini ifodalaydi. Masalan, XIX asr ingliz adabiyotida Jeyn Ostin, Sharlotta Bronte, Jorj Eliot asarlarida ayol obrazi mustaqillik, aql, izzat-nafs va jamiyatdagi o'z o'rnini izlash timsoli sifatida gavdalanadi.

Shu bilan birga, rus adabiyotida Lev Tolstoy, Fyodor Dostoevskiy va Anton Chexov asarlarida ayollar ko'proq axloqiy tozalik, fidoyilik va ruhiy kuch ramzi sifatida tasvirlanadi.

O'zbek adabiyotida esa ayol obrazi milliy qadriyatlar, mehr, sadoqat, onalik va insoniylik timsoli bo'lib, bu jihatlar O'tkip Hoshimov, Said Ahmad, Zulfiya va Saida Zunnunova ijodida yorqin namoyon bo'ladi.

Adabiyotshunoslik tahlilida ayol obrazi badiiy tip, psixologik xarakter va ijtimoiy ramz sifatida qaraladi. Shu jihatdan, u milliy adabiy an'analarning, estetik idealning hamda muallifning dunyoqarashining o'ziga xos ko'zgidir. Lingvokulturologik yondashuv esa ayol obrazining milliy madaniyat va mentalitet bilan bog'liqligini ochib beradi. Tilda ayolga nisbatan qo'llanilgan metafora, epitet, paremiologik birliklar, iboralar xalqning ayol haqidagi tasavvurini va madaniy stereotiplarini ifodalaydi. Shu jihatdan, ayol obrazi madaniyat kodlarining tildagi in'ikosi sifatida qaraladi. Lingvokulturologiya fanida ayol obrazi tildagi madaniy kod sifatida talqin qilinadi. Har bir til va xalq o'z tarixiy tajribasi, qadriyatlar tizimi, urf-odatlarini orqali ayolga nisbatan o'ziga xos tasavvur yaratadi.

Tildagi metaforalar, maqollar, iboralar, epitetlar ayol haqidagi milliy madaniy stereotiplarni ifodalaydi. Masalan, o'zbek tilidagi "ayol — oila tayanchi", "ona yurt", "go'zallik timsoli" kabi birikmalar madaniyatimizda ayolni hurmat, mehr va fidoyilik bilan bog'laydi. Ingliz madaniyatida esa "lady", "queen", "mother of the nation" kabi konseptlar ayol obrazining ijtimoiy va siyosiy darajadagi ko'tarilishini aks ettiradi.

Demak, ayol obrazi — bu tildagi milliy-madaniy semantikaning tashuvchisi bo'lib, xalqning ma'naviy qarashlarini, gender qadriyatlarini va ijtimoiy ongni ifodalaydi. Gender tadqiqotlari doirasida esa ayol obrazi ijtimoiy tenglik, erkak va ayol rollarining badiiy ifodasi, patriarxal yoki feminist dunyoqarashlarning badiiy aks-sadosi sifatida tahlil qilinadi. Bu yondashuvda ayol obrazi orqali adabiyotdagi gender stereotiplari, kuch va zaiflik, mustaqillik va itoatkorlik kabi ijtimoiy-diskursiv oppozitsiyalar o'rganiladi. Xulosa qilib aytganda, "ayol obrazi" tushunchasining adabiyotshunoslik, lingvokulturologiya va gender yondashuvlar orqali tahlili badiiy matnning chuqur qatlamlarini ochib berish, milliy tafakkurda ayolning o'rni va qiyofasini anglash imkonini beradi. Ushbu yondashuvlar uyg'unligi ayol timsolining estetik, madaniy va ijtimoiy funksiyalarini kompleks yoritishga xizmat qiladi. Gender yondashuvda ayol obrazi erkak va ayol o'rtasidagi ijtimoiy rollar tizimi, hokimiyat munosabatlari va stereotiplarning badiiy aks-sadosi sifatida tahlil qilinadi.

Bu yondashuvda ayol timsoli — nafaqat go'zallik yoki muhabbat ramzi, balki ijtimoiy tenglik, shaxsiy erkinlik, o'zlikni anglash masalalarini yorituvchi badiiy vosita hisoblanadi.

Feministik adabiyotshunoslik, masalan, Simon de Bovuarning "Ikkinchi jins" asaridan boshlab, ayol obrazining jamiyatdagi patriarxal qarashlar bilan kurashini, uning ruhiy dunyosini va mustaqillikka intilishini tahlil qiladi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida ham ayol obrazi yangicha qiyofada namoyon bo'lmoqda — u endi faqat oilaparvar yoki sadoqatli emas, balki faol, mustaqil va intellektual shaxs sifatida gavdalanadi. Bu esa madaniyatimizda gender o'zgarishlar jarayonining badiiy ifodasidir.